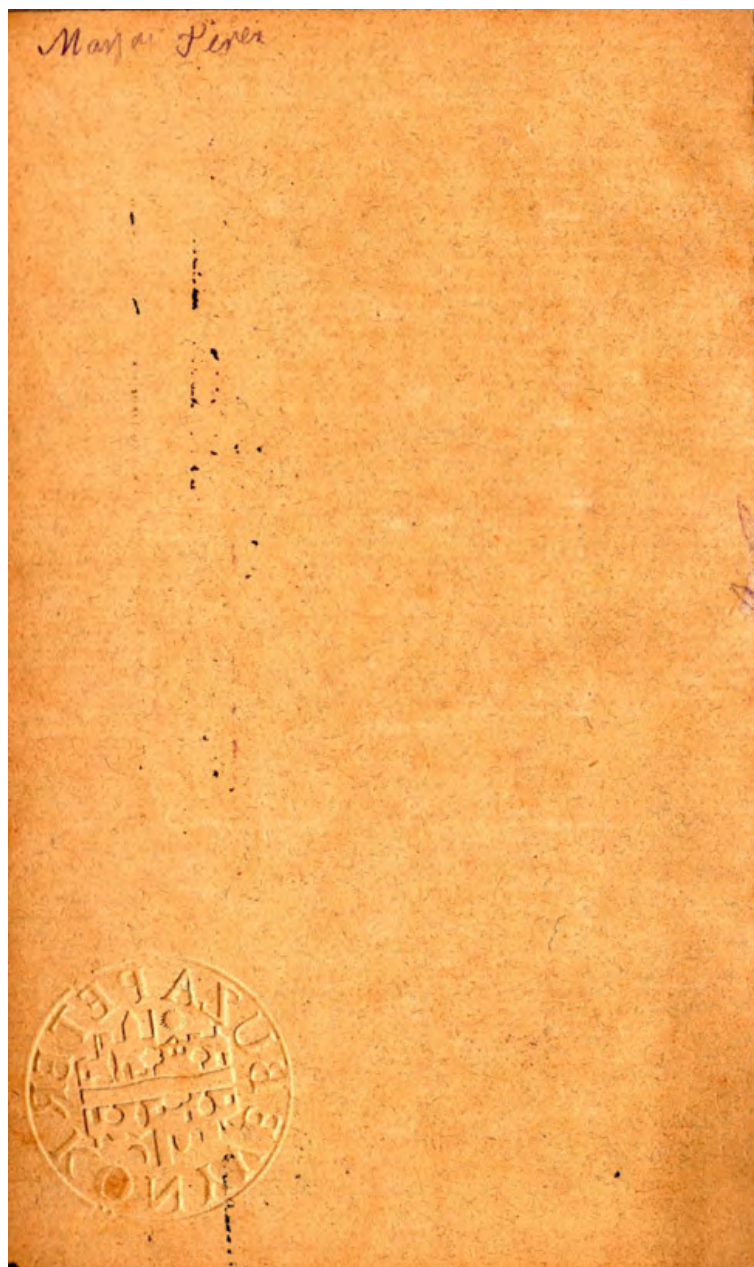

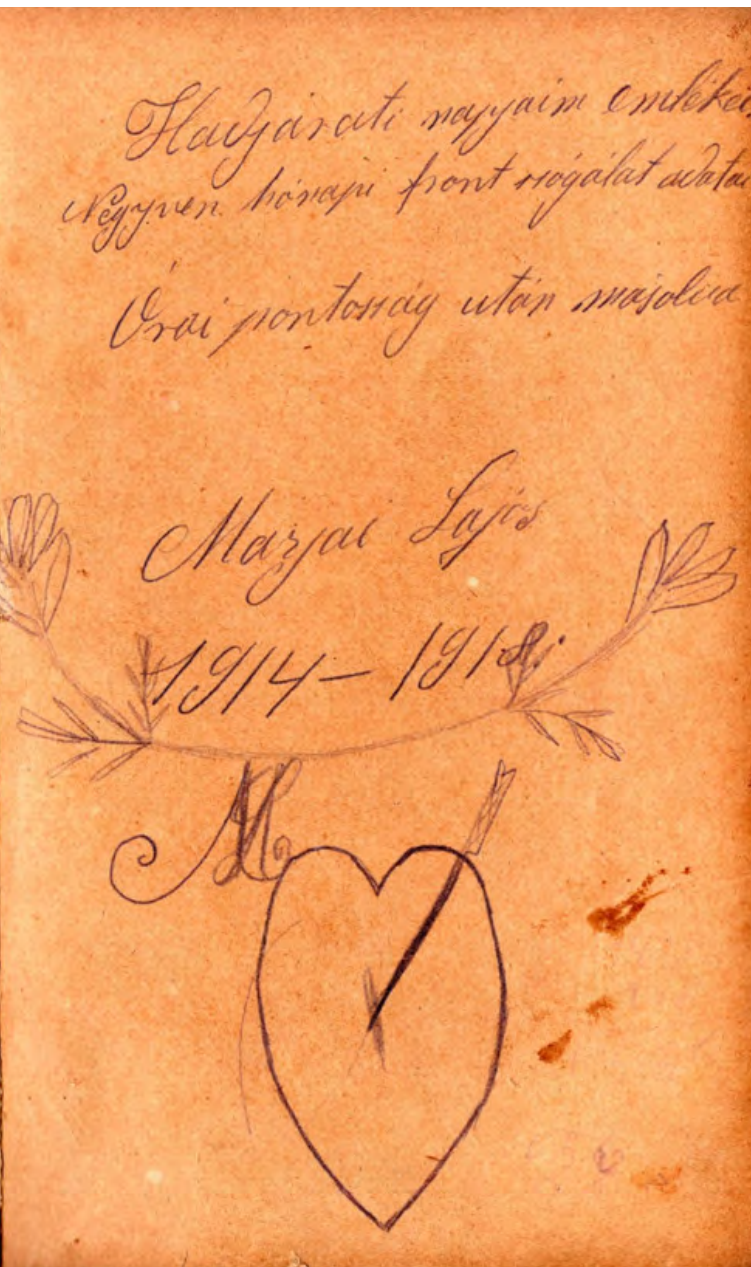
ISONZÓ PARTJÁN BESZÉDES AZ ÉJJEL

Első világháborús napló került a kezembe – drámai, hiteles, erős szöveg. A könnyen fogalmazó, de nehezen író ember botlásaival. A helyesírási hibákat nem, csupán a hiányzó központosítást, a félreérthető részleteket javítottam azokban az idézetekben, amelyekkel találkozhatnak. Sokáig kísérleteztem azzal, hogy valamit is megtudjak a hadi eseményeket lejegyző Marjai Lajos életútjáról. De ez az élet – számunkra – szinte minden részletében elveszett. Ha van is neve, a sorsáról valló 101-es a nagy háború névtelen katonáinak egyike marad.

A legkésőbbre datálható adat, ami a gyomai *Marjai Lajossal* – s ez is csak az édesanyjával – kapcsolatba hozható, 1922-ben kelt, Budapesten. A 8 Órai Ujság január 31-i hírének főszeplője az a férjezett takarítónő, aki a Szondi utca 70. (most üres telek) első emeletének 12-es számú, lakását bérlő s aki ellopta a szomszédságában lévő csemegés egynapi bevételét: „*Sugár Lajos fűszeres Bajza utca 25. számú házban lévő üzletéből tegnap este néhány percre kiment. Ezalatt bejött egy asszony, kihuzta a pénztárfiókot és elszaladt. Amikor Sugár visszajött egy kisleány figyelmeztette a lopásra. Sugár feljelentésére a nyomozás megindult és a Szondi utca 70. számú házból előállították Annabring Józsefnét, aki a fiókot 1500 korona pénzzel elvitte. Tettét beismerte.*”

Marjai Teréz a tettes leánykori neve. Fogolytörzskönyve szerint 48 éves, erős testalkatú, alacsony (154 centi magas), kerekarcú, magas homlokú, kerek állú, feketés arcszínű, barna hajú és szemű asszony, fogazata hiányos. Vagyontalan. Öt elemít végzett. Szülei: *Marjai Sándor* és *V. Szabó Erzsébet* akkor már nem élnek. Halasztást kért büntetése letöltésére. Végül 1922. március 14-én kísérték be a Conti (ma Tolnai Lajos) utcai fogházba. Két hét múlva, március 28-án szabadult.

Tirol pokla

Adataim jó részének forrása Gyoma református közösségének anyakönyve – s Papp Tibor, a közösség lelkésze, akinek fáradozásáért köszönettel tartozom. Hogy vitathatatlanul a naplóíró Lajosról üzen a fenti hír (személye és sorsa azonosíthatósága szempontjából az okozza a zavart, hogy vele közel egy időben további két Marjai Lajos is felsírt a Békés megyei településen), azt a mátrikula 1894. évi adatsora árulja el. Teréz abban az esztendőben szülte meg húszéves lányanyaként Lajos nevű fiát.

Éppen húsz éves volt a legény, amikor besorozták. A 101-esek gyalogosa lesz, a sárgarígós (sárga parolis) békéscsabai regimentben. Addigi életéről, gyermek- s ifjúkoráról épp oly keveset tudok, mint háború utáni sorsáról. Feltehetően átlagos paraszttel az övé, megterhelve a törvénytelen születés árnyékával. Szabósegédként vonult be, szakmát tanult tehát, de hogy kitanulta-e, nem derül ki. 1933-ban – a Férfiszabók Közlöny híradása szerint – kér ugyan iparjogot egy bizonyos Marjai Lajos, a nevén kívül mást azonban nem közölnek róla, s a név sem fordul elő se ez előtt, se ez után a szakma névjegyzékeiben. Így persze a személyazonosság több mint kérdéses.

1914 októberében szólítja Csabára a parancs otthonról, Gyomárol.

Két hónapon át tart a kiképzés. Karácsony másnapján vezénylik zászlóalját (a 101/II. számú, állomáshelye után trebinjeinek nevezett katonai egységet) Bosznia-Hercegovina délkeleti szögletébe. Hamarosan szenvedő részese lesz a hadműveleteknek. 1915 májusában vonják vissza először tartaléknak, de néhány hét után ismét úton vannak: az olasz frontra vezénylik a sárgarígó regimentet. Híres-hírhedt front várja itt Marjai Lajost. A közemlékezet hol Doberdót, hol Isonzót emlegeti a magyar bakák vérfürdőjének, a monarchia sikertelen próbálkozásainak helyszínéeként. Dél-Tirolban, az akkor már ötödik isonzói csatában kísérlik meg Marjaiék átlépni a szemben álló seregeket elválasztó folyót. Vissza is hódítanak csekély kiterjedésű területeket a taljánoktól, de '16 júliusában fordul a hadiszerecsse. A következő, a hatodik isonzói csatában az osztrákokat-magyarokat visszaszorítják a Dolomitokba.

A sárgarígók 2016. július 24-én kezdenek rendezetten hátrálni, hogy beljebb újabb erődített védővonalat építsenek ki. A végül is elsöprő erejűnek bizonyuló olasz offenzíva, annak tüzérségi előkészítése jelenti a poklot a Doberdo fennsík s hegyvonulatai között akkor már védekező támadóknak. A gyomai köztívész naplójának majd' a fele az ezekben a hetekben történeteket meséli. Torokszorító hitelességgel.

A hadak útján

„[1916 – B. P.] július 12-én utolértük az olaszt, saját földjén vagyunk (...) bizonytalan napok, éjjel az erős szolgálat, nappal az erős dolog, csinálja az ember, hogy el tudna húzódni, a koszt nagyon rossz, még ellenséget nem látunk, dolgoznak ők is. 16-án reggel négy óra, egy batalionja vonul a hegyen, négyes sorokba, mikor tüzeink egy sperfájert zúdítanak rá, tönkre ment ott minden, nekünk ez élvezet volt persze. 9 órakor, nem gondolva semmire, éktelen tüzet kapunk kisebb nagyobb lövegekből, irtó egy nap volt, szerencsénk hogy sűrű az erdő, dekungjaink csak gyeptéglából vannak. Este 6 óra, furt lőtt, nagyon sok halott és sebesült van, engem a jó isten megmentett. E napon jött az a gondolatom, nem e jobb volna fegyveremmel kioltanom életemet, mint szétroncsolt testtel maradjak itt. (...)

17-én csak ágyuzik (...) éjjel nagy gyalogsági támadás, négy órai tüzelés után visszahúzódnak a bitangok, telehagyták halottaikkal drótakadályainkat. 21-én rettenetes napok, éjjel nappal támad, az erdőben halomszámra fekszenek sebesültek (...) vértől ittasodva kegyetlenkedünk [azzal] ki kezünkbe kerül. Erős kőfal háta megett vagyok egy bajtársammal. Orosházi ember, Hegedüs. Sötét est van, a legnagyobb csend, (...) hallom hogy előttem vágja az olasz a drótot, súgdosódnak, nógatják egymást. Sortűz, csak kettesben. Egy jajszó, fegyverem tüze arcába világított, mely már eltorzult. (...) 18-án reggel nagyon kimerült vagyok, megborzadt (...) 12 holttest feküdt előttem, ollójukat görcsösen szorongatták kezükbe, mikor fölrohant nyolc hatalmas olasz. Őlbe akarják kapni halottaikat (...) Megint jó munkát csináltunk bajtársammal, négy ott maradt (...) széjjel nézünk, mindenütt olasz fejek bukkannak elő, löjük, mint a gépfegyver úgy működik kedves fegyverem, kire ráfogom az menthetetlen. Ezen a napon tudtam meg, hogy kezem vérrrel szennyezett, mert ritka alkalom, hogy a katona tudja, kit lőtt le (...) Kijöttek tisztjeink, följegyezték nevem és a halottakat. 17 halott volt amit kettőnk keze oltott ki, nem számítva, kik el tudtak menni. Be lettem adva kitüntetésre, immár másodszer. Olyan vagyok, mint egy vadállat, abba gyönyörködöm, ha ölhetek. Eszembe van a Montecina [Montecasino – B. P.], és itt azokkal vagyunk szembe. Kértem főhadnagyom, helyezzen máshova, mert nem bírom. Kaptam más figyelőhelyet. Látom már, látom, mint fúrja magát a kőbe egy szép szál digó. Unatkozok, célba vettem. Kiejtette kezéből szerszámját, én csak lövöm, vigyázva, nehogy úgy találjam, hogy meghaljon. Kötnék be bajtársai, mind életével fizet, ő él. Elfogyott a kötése,

úgy dobálják néki a bokrokból, de innen is elvadítom őket. Fohászkodik a szerencsétlen, összekulcsolt kezeit felém nyújtja, nincs szánás, szívem nincs, csak a montecsinói halott bajtársaim képe torzul rám. 13 lövésem éri, lábtekerseit lőttem ki utoljára már gyenge kezeiből mivel be akarta kötözni sebeit. Lehanyatlott, fehér volt, mint a méz, leeresztettem fegyverem, kissé kezdtem sajnálkozni. Kis idő múlva fölül, nagy nehezen fegyverét magához kaparta, agyát előtte egy fához támasztotta, bajnétjával a cunglit rágyömte, de muníció nem volt benne. Nagyon kifáradt, lehanyatlott vissza, majd megint megismételte (...) nagy nehezen kivett egy magazin élelt táskájából, megtöltött, mellyire helyezte fegyvere tusáját, mikor megszólalt tőle jobbra saját gépfegyverök (...) megint a fának letette agyát, mindungját szájába tette, elnyomta a ravaszt, elhanyatlott, vér szivárgott gigájából, félrement a golyó. Soká pihent, azt hittem, elszállt belőle az élet, egyszer megint fölült, tépte a haját, elkezdett vetkőzni, anyaszűz meztelenre, megirtóztam. Megőrült. Fegyverem jól irányzott lövése megszabadította mindentől. Este 7 óra. Mit szenvedhetett, mit érezhetett, bűnös vagyok, de most azon gondolkodom, szinte remegek, mintha fáznék, hisz én járhatok úgy nemsokára.

[1916. július] 24-én este jön egy meglepő parancs, rükcug az egész vonalon. Minden cugból négy ember itt marad míg a batalion elmegy. Persze nékem itt kellett maradni (...) ezernyi ellenséggel szemben (...) fegyverem szünet nélkül szól, egyik lyuktól a másikig szaladok, úgy kell hogy gondolja az ellenség, hogy itt vagyunk mindnyájan. Három óra, jön a parancs, hogy vonuljunk hátra (...) furjuk a követ éjjel, kapunk egy kis bablevest. 28-án előőrshöz vagyok, az eső esik, egy sziklaüregben vagyunk 13-an, köztünk egy káplán. Én és Hegedűs bajtársam elmegyünk a szomszédos előőrshöz, hogy nincs é baj. Körülbelül száz lépés, hajnali szürkület van, nagy zajt, szaladgálást hallunk (...) 9 óra, jelzi a poszt (...) hogy jönnek az olaszok, ugrálunk ki, káplánunk, szegény, egy orosházi német nevű öreg, remeg, sír, nem tudja mit csinál, kiugrottam elkiáltottam, kifejlődni, tíz lépés távolságra gyorstűz. Bajtársaim mind kipróbált emberek voltak, gyorstűzet zúdítottunk az olaszokra, hogy mint a csirkék szétszaladtak (...) 29-én rettenetes ágyutűzet kezd, veri szét állásunkat,

Magyar tüzérek a Dolomitokban

lalkozó, következő számunkban megjelentetni tervezett írásomnak), ükunokája pedig az 1894-ben született naplóíró: „... a batalion főlöszlik (...) március 26 elhagytam századom (...) negyven hónap nekem elég volt, harcoljon kinek kedve van (...) lógtam ide oda (...) Szilázia földjén vagyok, arany élet van, ezt már megérdemlem, ijét még egy sem próbáltam, csak könnyebb 20 ezer sztrájköröt féken tartani mint egy ezred taljánt. Október 30 fölbomlott a rend fegyelem, mintha sejténék valamit, Nem értesülünk otthon mi fojik, csak úgy fülhegyről haljuk. Nov 1 a Lengyel légio lefegyverzet, sapka rózsáikat leszagatták (...) éjel egy földimmel szerencsésen haza értem(...).

Nyomtalanul

A napló végén három dátum is olvasható. Az első: Gyoma, 1918. november 4. A tényleges hazaérkezés napja. Majd a következő: 1919. január 21. Ez a hivatalos leszerelés dátuma. Végül: Budapest, 1921. május 9. Talán a jegyzetekből összemásolt napló tényleges befejezésének dátuma.

Marjai Lajost e szerint 1921 késő tavasza Pesten találja. 1920-ban is itt élt már, a Rózsa utca 79-ben, nem messzire – s ugyancsak a Terézvárosban – a mamától. Marjai Terézia asszonyneve – láttuk – *Annabring Józsefné*. Nem tudjuk, hogy kübekházi elszármazású ura mikor vette nőül, s férjéről is csak annyit, hogy 1867-ben született, s hogy a tizes években vezetőségi tagja az Országos Magyar Méhészeti Egyesületnek. (Pesten élt 1865-ben született bátyja is, *Antal*, aki a MÁV asztalosaként, s később újpesti háztulajdonosként többre vihette talán, mint József).

A kübekházi sváb családokat – száznál jóval többek sorsa volt ez – 1946. május 14-én vagonokba dirigálták (Annabringéket, hetüket, az 1107/2, 3 és 4. lajstromszámú kocsiokba). Tőlük vagy leszármazottaitól aligha tudhatnánk meg már bármit is a naplós Marjai Lajosról. Akiről időben az utolsó adatom az az 1921 májusi dátum, amivel naplóját zárja.

Egy évvel korábbi, háború utáni életének egyetlen mozzanatát ismerem. 1920. június 9-én utcai rablásért letartóztatták Pesten.

A fogolytörzskönyv szerint alacsony férfi, 169 centi. Zömök termetét, kerek állát és sötét arcszínét is édesanyjától örökölte, ahogy magas homlokát, barna haját, szemét.

Június 12-én szállították át a székesfehérvári királyi ügyészségre. A Fejér megyei Levéltár alig néhány e tárgyba vágó iratot őriz, az erre az esetre vonatkozó nincs köztük, tucatügy lehetett, igen valószínű, hogy néhány hónapnyi büntetéssel megúszta. Talán végleg Budapesten maradhatott. Ami biztos, Gyoma református anyakönyveiben nincs nyoma házasságának, gyermekeinek. Élt ameddig élt, abból, amiből, ott, ahol. Újabb dokumentált emlékmorzstát nem hagyott sorsa.

Megpróbáltam megtalálni nagybátyja, az 1884-ben született *Sándor* (Teréz öccse) esetleges leszármazottait. Ő 1906-ban hajózott Hamburgból az Újvilágba. 22 éves volt és nő – írja az Ellys Islandon vezetett lista. Az Amerika fedélzetén érkezett meg New York kikötőjébe, október 21-én. De a felesége nem volt vele. Itt sincs feltérképezhető folytatás.

Élő rokont, akár oldalagit, főszereplőnk életútjáról nem kérdezhetek. A Békéscsabai cs. és k. 101. gyalogezred emlékalbuma (Makkay Machalek Pál: A 101-es zászló alatt, 1934), nem közli az életrajzát. Noha nála kevesebb érdemet szerzett hadfiak – köztük az 1899-ben született gyomai Marjai Lajos is, aki csak egy évig szolgált – fényképes életrajzzal szerepelnek a kötetben. Miközben s ráadásul Teréz fia (maga említi szövegében) I. osztályú ezüst és III. osztályú vitézségi érmmel dicsekedhetett.

Naplóját maga faragta szerelmes verssel zárja. Egy gyomai leánynak, R-nek ajánlva.

Isonzó partján beszédes az éjjel / Harctereket járó gyors iramu szélel / Sohajtások jönnek, sohajtások szállnak / Elsuttogott neve asszonymnak vagy lánynak / Utolsó gondolat, utolsó sohajtás / Aztán itt is ott is meghal egy jó pajtás / Csak a kóbor szellők újságmondó szája / Suttog egy-egy nevet míg emlékszik rája.

Hol van már a szellő? Hol az emlék? Száz év után...

Marjai családtörténet

Tősgyökeres gyomai família a Marjaiaké. A Körös-parti település a hódoltság idején néptelenedett el. 1705 és 1710 között hol a kurucok, hol a labancokkal szövetséges rácok dúlásai teszik lehetetlenné itt az életet. Népeisége – a betelepítések nyomán – a 18. század közepére-végére éri el hajdani lélekszámát, aztán a 19. század végére a tízezret. Lakói többsége, kilencven százaléka a református religió követője. Ami nagy szerencse, ha az ősökre vagyunk kíváncsiak. Papp Tibor nagytiszteletű úr az 1700-as évek közepétől rendszeresen vezetett egyházi anyakönyvi bejegyzések birtokában sokat tud segíteni – és segített is – a család nemzedékeinek feltérképezésében. Az olvasható ki az adatokból, hogy az első Marjai – *Marjai Kis Bálint* (1716–1796) – lehet az ősapja minden ehhez a gyomai család-

hoz tartozó férfiági leszármazottnak. Fiai: *Bálint*, *János* és *István* a házasságaikkal – azokat már itt jegyezték be a mátrikulába – az 1770-es évektől kezdték építeni a maguk familiáris ágát. János meg István ágán bő száz évvel később megszületett az a három Lajos nevű fiú, akiknek bármelyike lehetett volna a naplóíró, egészen addig élő hipotézisként, míg esetleges élő leszármazottaik segítségével ki nem tudtam zárni a másik kettőt. Egy ilyen közlemény természetével nehezen volna összeegyeztethető, hogy a részletekbe mélyedjünk, úgy hogy csak a szerepében azonosított, 1894-ben törvénytelen gyermekként született Marjai Lajos felmenőinek adatait sorolom fel, vázlatosan. Ősapja tehát *Marjai Kis János*, aki 1774-ben vette feleségül a falubeli *Csala Erzsébetet*. Fiuk, szintén *János*, 1798-ban házasodott össze *Vatai Örszével*, s nemzette *Sándort* (aki

1802-ben született). Az (első) Sándor 1823-ben az ugyancsak helybeli *Seprényi Sárát* vette feleségül: ők az 1894-ben született naplóíró Marjai Lajosnak ükapja, ükanyja. Sáraéknak volt egy *Sándor* (1824–1885) és egy *Lajos* fia (született 1834-ben). A második Marjai Sándor mészárosként egzisztált a faluban, feleségét Szabó Juliannának hívták. Lajos pedig egy másik első világháborús gyomai Lajosnak (született 1899) lett a dédapja. Főszereplőnk, a naplóíró Lajos édesanyját Marjai Teréznek hívták, az 1722-es helyrajzi számú gyomai tanyán élve hozta világra a fiát. Teréz apja *Sándor* – ő a harmadik e néven a családi ágon –, 1870-ben vette nőül *V. Szabó Erzsébetet*. Több gyermekük is született, de csak az egyik, egy fiú, (a negyedik) Sándor, Teréz öccse érte meg a felnőttkort. 1884-ben született – és 1906-ban kivándorolt Amerikába.